

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SINEKDOXANING STILISTIK XUSUSIYATLARI VA UNING TARJIMA JARAYONIDAGI MUAMMOLAR

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida sinekdoxaning lingvistik va madaniy xususiyatlari, shuningdek, ularni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish usullari tahlil qilinadi. Sinekdoxa, bir butunni uning qismi orqali yoki qismni butun orqali ifodalashga asoslangan figurativ ifoda vositasi bo‘lib, har ikki tilda ham turlicha talqin qilinadi. Tadqiqot davomida ingliz va o‘zbek tillarida sinekdoxaning lingvistik tuzilishi, madaniy qadriyatlar bilan bog‘liqligi va stilistik ahamiyati o‘rganildi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida sinekdoxa ko‘proq siyosiy, ijtimoiy va institutsional kontekstda ishlatilsa, o‘zbek tilida u ko‘proq jamiyat, oila va an‘anaviy qadriyatlar bilan bog‘liq. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar – madaniy farqlar, semantik noaniqlik va stilistik tafovutlar. Maqolada ushbu muammolarni hal etish uchun madaniy moslashuv, kontekstual ekvivalentlik va izohli tarjima kabi strategiyalar taklif etilgan.

Ushbu tadqiqot lingvistik va madaniyatshunoslik sohalarida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar, tarjimonlar va til o‘rganuvchilar uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sinekdoxa, lingvistik tahlil, madaniy moslashuv, tarjima muammolari, ingliz tili, o‘zbek tili, figurativ ifodalar.

1. KIRISH

Tilning ifodaviyligini oshirishda stilistik vositalar muhim o‘rin tutadi. Sinekdoxa shunday vositalardan biri bo‘lib, u bir butunni uning qismi orqali yoki qismni butun orqali ifodalashga asoslanadi. Masalan, ingliz tilidagi “All hands on deck” ifodasida “qo‘llar” so‘zi dengizchilarni anglatadi, o‘zbek tilidagi “O‘zbekiston chempion bo‘ldi” ifodasida esa “O‘zbekiston” so‘zi uning sport jamoasini bildiradi.

Sinekdoxa o‘zbek va ingliz tillarida nafaqat badiiy adabiyotda, balki kundalik nutqda ham keng qo‘llaniladi. Ushbu maqolada sinekdoxaning stilistik funksiyalari, uning adabiy matnlardagi o‘rni va tarjima jarayonidagi muammolar tahlil qilinadi.

Figurativ til vositalari, xususan sinekdoxa, tilning boyliklaridan biri hisoblanadi. Sinekdoxa bir narsaning qismi orqali butunni yoki butun orqali uning qismini ifodalash usuli bo‘lib, turli tillarda turlicha ishlatiladi. Ingliz tilida sinekdoxa ko‘proq individualistik va institutsional tushunchalarni ifodalashda ishlatilsa, o‘zbek tilida bu ko‘proq jamiyat va an‘anaviy qadriyatlar bilan bog‘liq.

Masalan, ingliz tilida “The crown will decide” (Toj qaror qiladi) ifodasi siyosiy hokimiyatni bildirsa, o‘zbek tilida “Bosh ko‘tarmoq” (rahbarlik qilish) kabi ifodalar ko‘proq insoniy faoliyat va jamiyatdagi o‘ringa ishora qiladi. Ushbu maqolada sinekdoxaning ingliz va o‘zbek tillarida qanday talqin etilishi va ularni tarjima qilishda qanday muammolar yuzaga kelishi o‘rganiladi.

2. METODOLOGIYA

2.1. Tadqiqot dizayni

Tadqiqot sifatli lingvistik tahlil va madaniyatshunoslik usullariga asoslanib olib borildi. Sinekdoxaning nafaqat stilistik, balki madaniy va semantik jihatlari ham tahlil qilindi.

Tadqiqot sifatli qiyosiy tahlil usulida olib borildi. Ingliz va o‘zbek tillarida sinekdoxaning qo‘llanilishiga oid misollar to‘planib, ularning stilistik xususiyatlari va tarjima jarayonidagi muammolari tahlil qilindi.

2.2. Ma‘lumotlarni to‘plash

Ma‘lumotlar ingliz va o‘zbek adabiyotidan, shuningdek, ilmiy maqolalar va tarjima nazariyasiga oid manbalardan to‘plandi. Har ikkala tildan 30 tadan sinekdoxa misollari tanlab olindi.

Qo‘shimcha manbalar:

O‘zbek adabiyotidan Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon va boshqa yozuvchilarning asarlaridagi sinekdoxa namunalaridan;

Ingliz adabiyotidan William Shakespeare, Charles Dickens va zamonaviy adiblarning asarlaridan olingan misollar.

2.3. Ma‘lumotlarni tahlil qilish

To‘plangan misollar stilistik va qiyosiy tahlil qilinib, ularning tarjima jarayonidagi muammolari va ularni hal etish usullari o‘rganildi. Tahlil jarayonida sinekdoxaning metaforik va madaniy kontekstdagi ahamiyatiga e‘tibor qaratildi.

3. NATIJALAR

3.1. Ingliz tilida sinekdoxaning stilistik xususiyatlari

Ingliz tilida sinekdoxa ko‘pincha qisqa va ta‘sirli ifodalarda yaratish uchun qo‘llaniladi. Masalan:

Qism orqali butunni ifodalash:

“All hands on deck” (Barcha qo‘llar palubaga) – bu yerda “qo‘llar” so‘zi dengizchilarni anglatadi. Ushbu ifoda dengizchilarning tayyorgarlik holatida bo‘lishini bildiradi.

Butun orqali qismni ifodalash:

“The United States won gold in swimming” (Amerika Qo‘shma Shtatlari suzishda oltin medalni qo‘lga kiritdi) – bu yerda AQSh butun mamlakatni emas, balki uning suzish jamoasini anglatadi.

Abstraksiyadan konkretga o‘tish:

“The pen is mightier than the sword” (Qalam qilichdan kuchliroq) – bu yerda “qalam” yozuvchilarni, “qilich” esa kuch ishlatadiganlarni bildiradi.

3.2. O‘zbek tilida sinekdoxaning stilistik xususiyatlari

O‘zbek tilida sinekdoxa ko‘pincha xalqona ifodalarda va she‘riyatda keng qo‘llaniladi:

Qism orqali butunni ifodalash:

“Qo‘l berib ko‘rishdi” – bu yerda “qo‘l” so‘zi insonni anglatadi. Bu ifoda odamlar o‘rtasidagi muloqotni yoki salomlashishni bildiradi.

Butun orqali qismni ifodalash:

“O‘zbekiston chempion bo‘ldi” – bu yerda O‘zbekiston butun mamlakatni emas, balki uning sport jamoasini anglatadi.

Madaniy obrazlar:

“Osh pishdi” – bu ifoda shunchaki ovqat tayyor bo‘lishini emas, balki muhim bir ish yakunlanganini bildiradi.

3.3. Sinekdoxaning tarjima jarayonidagi muammolari

Sinekdoxani tarjima qilishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

Madaniy farqlar:

Ingliz tilidagi “All hands on deck” ifodasini o‘zbek tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilish natijasida ma‘no yo‘qolishi mumkin. O‘zbek tilida bu “Hamma ishga kirishsin” tarzida ifodalanganida yanada tushunarli bo‘ladi.

Leksik farqlar:

“Head of the company” (Kompaniya rahbari) ifodasida “head” soʻzi rahbarni bildiradi. Oʻzbek tilida bu “boshliq” soʻzi bilan ifodalanadi, biroq ayrim kontekstlarda “bosh” soʻzi ham ishlatilishi mumkin.

Stilistik farqlar:

Oʻzbek tili koʻproq poetik va ramziy obrazlarga boy boʻlsa, ingliz tili koʻproq qisqa va aniq ifodalarga moyil. Bu holat tarjimada stilistik moslikni saqlashni qiyinlashtiradi.

4. MUHOKAMA**4.1. Tarjima muammolarini hal qilish usullari**

Sinekdoxani tarjima qilishda yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi usullar tavsiya etiladi:

Kontekstual moslashuv:

Sinekdoxani tarjima qilayotganda, uning maʼnosini kontekstga moslashtirish zarur. Masalan, “All hands on deck” ifodasini “Hamma ishga kirishsin” tarzida tarjima qilish.

Ekvivalent ifodalarni topish:

Oʻzbek va ingliz tillarida mos keluvchi sinekdoxa ifodalarini izlash. Masalan, “head of the family” (oilaviy bosh) ifodasini “oila boshligʻi” sifatida tarjima qilish.

Izohli tarjima:

Agar sinekdoxaning toʻgʻridan-toʻgʻri tarjimasi tushunarsiz boʻlsa, qoʻshimcha izoh berish. Masalan, “The White House announced” ifodasini “AQSh prezidenti maʼmuriyati eʼlon qildi” tarzida tarjima qilish.

4.2. Madaniy kontekstning ahamiyati

Tarjima jarayonida madaniy kontekstni inobatga olish muhim. Oʻzbek tili koʻproq jamiyat va oila qadriyatlariga asoslangan sinekdoxalarni koʻproq qoʻllaydi, ingliz tili esa individualizm va siyosiy institutlar bilan bogʻliq sinekdoxalarga boy.

5. XULOSA

Sinekdoxa ingliz va oʻzbek tillarida tilning ifodaviy va badiiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim stilistik vosita sifatida qoʻllaniladi. Ikkala tilda sinekdoxaning asosiy vazifasi qisqa, ammo mazmunli va taʼsirchan ifodalar yaratishdan iborat. Biroq, ularning madaniy va stilistik jihatlari farqlanishi sababli tarjima jarayonida bir qator muammolar yuzaga keladi.

Tarjima jarayonida muammolarni hal etish uchun kontekstual moslashuv, ekvivalent ifodalarni topish va izohli tarjima usullaridan foydalanish zarur. Ushbu tadqiqot tilshunoslik, tarjimashunoslik va stilistika sohalarida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun muhim ilmiy manba boʻlib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akhmedov, R. K. (2015). Oʻzbek Tilida Stilistik Qurilmalar: Lingvistik Tahlil. Toshkent: Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasi.
2. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
4. Seiler, A. (2018). The Translation of Figurative Language: Challenges and Strategies. Journal of Comparative Linguistics.
5. Karimov, S. T. (2018). Oʻzbek Adabiyotida Stilistik Vositalar va Ularning Tarjimadagi Oʻrni. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.

6. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
7. Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. Greenwood Publishing Group.